

EMILE VANDERVELDE EN CHINA.

DOOR

JENS VERMEERSCH

Lic. Geschiedenis R.U.G.

INLEIDING.

De verkiezingen van 5 april 1925 maakten van de BWP de grootste Belgische partij met evenveel zetels als de katholieken. Na een moeizame en langdurige formatieperiode kwam uiteindelijk een coalitie tot stand tussen socialisten en de linkerzijde van de katholieken. Pouillet werd eerste minister en de "patron" van de socialisten, Emile Vandervelde, kwam aan het hoofd van het departement Buitenlandse Zaken. Deze "travailleistische" regering werd door de rechterzijde, die de introductie van het algemeen stemrecht nog niet verteerd had, gewantrouwd en zelfs tegengewerkt. De regering Pouillet-Vandervelde faalde in haar belangrijkste opdracht om de monetaire crisis op te lossen. Er bestaan sterke aanwijzingen dat de muntsanerings- en leningpolitiek van deze regering, geboycot werd door de rechterzijde en meerbepaald door bankierskringen.¹ Het gevolg was dat deze socialistisch-christen-democratische regering het slechts elf maanden vol hield. Tegen dergelijke achtergrond lijkt het ons nuttig om eens te kijken of er ook op het vlak van de buitenlandse politiek sprake was van tegenwerking uit conservatieve hoek. Immers op 17 juni 1925 kwam Emile Vandervelde als eerste socialist aan het hoofd te staan

1. G. VANTHEMSCHE, "De val van de regering Pouillet-Vandervelde: een 'samenzwering der bankiers'?", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, IX, 1978, 1-2, pp. 165-214.

van dit belangrijke departement waar veel personeelsleden uit adellijke families afkomstig waren. Ook onder de volgende regering (20 mei 1926 - 21 november 1927) bleef Vandervelde dezelfde post bekleden zodat hij uiteindelijk achtentwintig maanden lang Minister van Buitenlandse Zaken was. In dit artikel zullen we meer bepaald Vanderveldes invloed op de Belgische buitenlandse politiek t.o.v. China bekijken. Vandervelde koesterde namelijk een zekere sympathie voor de pogingen van de Chinezen om een moderne staat uit te bouwen zonder volledig door vreemde mogendheden te worden ingepalmd. China bekleedde in de Belgische buitenlandse politiek zowat een middenplaats: niet van primordiaal belang, zodat een minister er gemakkelijker vat op kon krijgen zonder tegen te veel mensen te moeten ingaan, maar toch belangrijk genoeg, door de aanwezigheid van Belgische investeringen, om eventueel reacties uit te lokken van belangengroepen.

Dit artikel is grotendeels gebaseerd op het materiaal verzameld voor onze licentiaatsverhandeling, aangevuld met enkele bijkomende gegevens.² Er werd een beroep gedaan op het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Algemeen Rijksarchief en het archief van het Instituut Emile Vandervelde. Recent werd duidelijk dat ook in de afdeling "Bijzonder Archief" van het Centraal Staatsarchief te Moskou nog relevant materiaal zou moeten te vinden zijn onder het nummer 198 van de archiefcollectie *Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis*. Deze documenten werden echter door de KGB verwijderd en zijn tot op heden niet toegankelijk.³ We beginnen het artikel met een korte inleiding over de Sino-Belgische relaties, belangstellen-

2. Jens VERMEERSCH, *Het Buitenlands Beleid van België t.o.v. China, 1919-1949*, Gent, R.U.G. (Onuitgeg. Licentiaatsverhandeling, promotor Prof. Dr. R. Van Eenoo), 1989, xvii+381 p.

3. Wouter STEENHAUT en Michel VERMOTE, De afdeling "Bijzonder Archief" van het Centraal Staatsarchief te Moskou doorgelicht..., *AMSAB-Tijdingen*, 1992, 16, pp. 9-11. Met dank aan M. Vermote voor enkele bijkomende inlichtingen.

den die hier dieper willen op in gaan verwijzen we graag naar het artikel dat hierover reeds verscheen in het BTNG van 1989.⁴

1. België en China.⁵

België knoopte in de negentiende eeuw in het zog van de andere mogendheden diplomatieke relaties aan met China. De interesse hiervoor was in ons land zeer gering. De levendige belangstelling die Leopold II voor het Verre Oosten aan de dag legde zorgde dat de contacten langzaam intenser werden. Bij het afsluiten van het Sino-Belgische verdrag van 1865 (cfr. 4.1) kon België rekenen op de actieve steun van Engeland. De Britten zagen toen duidelijk geen economische concurrenten in de Belgen. Als ze al hoopten op Belgische steun in China, dan kwamen ze later op economisch vlak toch bedrogen uit. België van zijn kant zal zich ook later in China eerder op Groot-Brittannië richten dan op bijvoorbeeld Frankrijk. In Azië althans kon Leopold zijn territoriale ambities niet waar maken. Hiervoor stond China te veel in de belangstelling van de grote mogendheden.

Na enkele voorzichtige verkenningen begrepen de Belgische ondernemers uiteindelijk de potentiële mogelijkheden van de Chinese markt. Op het einde van de negentiende eeuw verkreeg ons land aldus een economisch sterke positie. Centraal hierbij stonden de aanleg van spoorwegen en in mindere mate mijnexploitaties. De Belgische belangen situeerden zich in hoofdzaak in de hoek van de *Société Générale* en bij de groep van Empain. Bij de spooraanleg werd zowel financieel als op het terrein met Franse ondernemers samengewerkt. Dit wekte ongenoegen bij de Britten die de spoorwegconcessies aan hun neus zagen voorbijgaan.

België ondervond van de Boxersopstand weinig hinder. Integendeel, na afloop kon naast een fors bedrag aan schadevergoeding ook een eigen concessie worden verworven te Tianjin nabij Beijing. De

4. Jens VERMEERSCH, Het Buitenlands Beleid van België tegenover China, 1919-1949, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XX, 1989, 3-4, pp. 317-398.

5. Gebruikte afkortingen: A.R.A. : Algemeen Rijksarchief; A.M.B.Z.: Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

economische expansie viel echter met de Eerste Wereldoorlog grotendeels stil. De Belgische ingenieurs en vertegenwoordigers in China hadden geen contact meer met het moederland. Het was vooral de onmogelijkheid om bestellingen uit te voeren die verlamdend werkte.

Na de oorlog diende er zich op politiek vlak een nieuwe situatie aan. De Belgische diplomatie kreeg nu te maken met een versnipperd land met enkel een nominaal centraal gezag. Dit had ook zijn weerslag op het economisch terrein. Het investeringsklimaat werd slechter omdat er weinig financiële garanties overbleven. Bovendien hadden de Britten en de Japanners tijdens de oorlog een deel van de markt ingepalmd.

Nadat de laatste keizer tijdens de revolutie van 1911 verdreven werd, begon voor China een periode van bestuurlijke anarchie en burgeroorlog die met wisselende intensiteit zal aanhouden tot de machtsovername door de communisten in 1949. Na de uitroeping van de republiek kwam de macht vrij vlug in handen van Yuan Shikai, commandant van het enige moderne legerkorps. Hij benoemde zijn diverse topofficieren aan het hoofd van de Chinese provincies. Bij zijn overlijden in 1917 geraakten deze Warlords in steeds wisselend coalities onderling slaags in de strijd om de macht. De Nationalistische Partij of Guomindang van Sun Yatsen, die aan de basis lag van de revolutie, poogde zich in het zuiden van het land te handhaven.

2. Belgische relaties met de Warlords.

Als de krijgsheren Feng Yuxiang en Duan Qirui in 1924 de macht grijpen gebeurt dit via een onverholen staatsgreep. In tegenstelling met vorige regeringswissels wordt de schijn van een wettelijke overdracht van de macht dit keer niet opgehouden. Hierdoor zien de mogendheden zich uitdrukkelijk voor de keuze gesteld het regime al dan niet te erkennen. België twijfelt sterk over de te volgen politiek. Door het feit dat de Belgische gezant,⁶ le Maire de Warzée d'Hermalle, sinds november nieuw op zijn post is, rijzen er problemen. Vermits zijn ge-

6. De Belgische diplomatieke missie heeft de rang van gezantschap. Pas in 1935 wordt die tot ambassade verheven. Le Maire de Warzée heeft de rang van buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister.

loofsbrieven moeten worden overhandigd – wat de feitelijke erkenning van een regime inhoudt – kan er geen afwachtende houding worden ingenomen. In het begin richt men zich weifelend op Frankrijk. Dit land eist dat de Chinese regering eerst opnieuw zou beginnen met de afbetaling van de vergoedingen voor de Boxersopstand van 1901 alvorens tot erkenning kan overgegaan worden. De aflossing van deze uitgebreide vergoedingen werd tijdens de Eerste Wereldoorlog voorlopig opgeschort. Maar uiteindelijk is het de Angelsaksische lijn die gevolgd wordt.

Maandenlang slaagt het ministerie van Buitenlandse Zaken er niet in om een beslissing te nemen. Als op 30 juni de overhandiging uiteindelijk plaats vindt, heeft België een half jaar van aarzeling achter de rug. Niettegenstaande men eerst de erkenning aan bepaalde voorwaarden wenst te koppelen, komt ons land er niet toe hier zelfstandig het initiatief voor te nemen. Hoewel men veel met Frankrijk in contact staat, is men eerder geneigd zich op de Angelsaksische politiek te richten die geen voorwaarden wenst te stellen. Het feit dat er voor de uiteindelijke beslissing zo lang getreuzeld wordt, heeft mogelijk ook te maken met de periode van binnenlandse instabiliteit. Doordat de regeringsvorming verschillende maanden blijft aanslepen, komt er pas eind juni een nieuwe Belgische minister op Buitenlandse Zaken: de Socialistische voorman Emile Vandervelde. Kort nadien valt ook het besluit om de geloofsbrieven te laten overhandigen.

De weifelende houding en de schrik om als eerste beslissingen te nemen kenmerken de politiek van ons land in China na W.O. I. Pas midden de jaren twintig komt hierin verandering als de beloftevolle opkomst van de Guomindang samenvalt met het aantreden van de eerste Socialistische Minister van Buitenlandse Zaken in België (juni 1925 - november 1927).

Met de nieuwe minister krijgt de Belgische China-politiek een nieuwe impuls omdat hij een actieve belangstelling aan de dag legt voor China. In tegenstelling tot andere Ministers van Buitenlandse Zaken drukt hij in een relatief korte periode een persoonlijke stempel op de evolutie van de Belgische relaties met het Middenrijk. Vandervelde heeft namelijk een duidelijk positieve ingesteldheid

tegenover China die sterk vergelijkbaar is met de in de V.S. heersende visie. Veel Amerikanen zien in China een land met een groot verleden dat op weg is om zijn plaats in de moderne wereld te veroveren. Op een eerder paternalistische wijze staan de Verenigde Staten hier positief tegenover. Traditioneel zijn ze ook tegen kolonisatiepogingen gekant. Dit neemt natuurlijk niet weg dat de Amerikaanse regering een zo groot mogelijke politieke invloed nastreeft, gekoppeld aan een sterke economische positie in China.

Naar aanleiding van de bespreking in de ministerraad, van een memorandum van de Britse regering over de toestand in China, formuleert Vandervelde zijn mening over de door België te volgen politiek tegenover China als volgt:

“La Belgique doit avoir en Extrême Orient la même politique que les Etats-Unis et montrer plus de conciliation que les Gouvernements britanniques, français et japonais”.⁷

Dat Vandervelde bij Washingtons standpunt aanleunt blijkt ook nog bij andere gelegenheden, zo bijvoorbeeld als Feng Yuxiang in 1926 uit de hoofdstad verdreven wordt. De Warzée merkt bij deze gelegenheid op dat nu opnieuw het probleem opdoemt van de al dan niet erkenning van het nieuwe bewind. Hij stelt voor dat hij zijn houding zou spiegelen aan die van Washington. De Warzée verduidelijkt:

“les vues du Gouvernement de Washington devant répondre le plus, je crois, à votre [=Vandervelde] pensée politique en ce qui concerne les affaires de Chine.”⁸

Het Ministerie treedt hem hierin bij.

3. De opkomst van de Guomindang.

De toestand wordt nog complexer als de Nationalisten, wiens invloed jarenlang tot het Zuiden beperkt was, steeds meer aan invloed

7. A.R.A., *Microfilms 2015: Ministerraad 1e en 2e semester 1925*, Conseil de Cabinet du 11 juillet 1925 - Procès Verbal, punt 6, pp. 260-261.

8. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 306/129, 30-4-1926, de Warzée aan Vandervelde.

winnen terwijl ze stapsgewijze meer en meer territorium onder hun controle krijgen. Door hun nauwe contacten met Moskou en door het vormen van een verenigd front met de Chinese Communistische Partij (CCP), is de Guomindang lange tijd een voor het Westen ongewenste, gewantrouwde partij. Na het overlijden van Sun Yatsen (begin 1925) komt de macht over de GMD steeds meer in handen van generaal Chiang Kai-shek die geleidelijk de koers van de nationalisten naar rechts verlegt om zich uiteindelijk te ontpoppen tot de meest fervente tegenstander van het communisme in China.

België wordt vanaf 1925 meer en meer geconfronteerd met het feit dat het een houding moet aannemen tegenover de steeds sterker wordende Guomindang. Als de Zuidelijken zich hoe langer hoe meer distanciëren van Moskou en ondertussen het land onder hun gezag herenigen (zij het met de nodige interne strubbelingen) wordt het aanknopen van relaties onafwendbaar. Maar het overgrote deel van de Belgische economische belangen bevindt zich in Noord-China dat nog Warlordgebied is. Onze diplomatie is dus enerzijds genoodzaakt officieel met het Warlord regime in Beijing te blijven omgaan, maar moet anderzijds er toch voor zorgen dat deze relaties de gedoodverfde toekomstige machthebbers niet ongunstig stemmen. Dit zal tot de uiteindelijke Nationalistische overwinning een centraal gegeven blijven in de Belgische houding. Hierbij komt nog dat Vandervelde (Minister van Buitenlandse Zaken van juni 1925 tot november 1927) duidelijk sympathie koestert voor de Nationalistische zaak.

De Warzée zendt in juli 1925 een uitgebreid rapport over de algemene situatie in China aan zijn kersverse minister. In tegenstelling tot vroegere rapporten, behandelt de diplomaat nu ook in extenso de politieke situatie in Zuid-China.⁹ Hij bekijkt de ontwikkelingen echter vooral als het oprukken van het bolchevisme en dus van de invloed van Moskou, in China. Hij vindt dat België met zijn aanzienlijke belangen in het land er alle nut bij heeft

9. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 362/174, 26-6-1925, de Warzée aan Vandervelde.

“[...] à voir s'établir à Pékin une autorité assez forte et puissante pour faire prévaloir son action sur une vaste partie du territoire et pour combattre la propagande bolchéviste dirigée contre les puissances dites «imperialistes» dont nous [de Belgen dus] ne sommes point exceptés”.

Dat de gezant zich duidelijk anti-communistisch opstelt, hoeft in de tijdgeest zeker niet te verwonderen. Opvallend hierbij is echter wel dat hij de anti-communistische fractie van de Guomindang als onbetekenend en doctrinair afdoet. Hij overbenadrukt daarenboven soms de Sovjet-invloed op de GMD waarbij hij niet steeds een exact beeld van de situatie geeft.¹⁰

Het meest opmerkelijke is wel dat op dit rapport een onmiddellijke repliek volgt in naam van de minister, per telegram nog wel. Dit is niet enkel opmerkelijk doordat het de minister zelf is die zich persoonlijk inlaat met een reactie op een algemeen rapport, maar eveneens doordat de repliek niet bepaald in diplomatieke termen is opgesteld. Vandervelde telegrafeert het volgende:

“Votre rapport confidentiel 180 stop Ne conteste pas que Soviets exploitent mouvements nationalistes en Chine mais estime que sous prétexte péril bolchéviste ne devons pas nous départir principe non intervention en soutenant chef militaire à tendances dictatoriales tyranniques stop Belgique qui n'a que intérêts commerciaux en Chine ne doit pas contrarier réalisation d'aspirations nationales dont il est impossible méconnaître légitimité au moins partielle [...] prenez connaissance instructions envoyées par Washington à votre collègue américain, elles concordent avec nos idées. Veuillez vous en inspirer dans discussions avec vos collègues.”¹¹

De gezant verdedigt zich in zijn antwoord dat hij zich in zijn discussies met collega's-diplomaten altijd heeft laten leiden door de algemene Belgische politiek. Wat de Chinese aspiraties betreft heeft hij

10. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Zeer vertrouwelijk Rapport N° 375/180, 2-7-1925, de Warzée d'Hermalle aan Vandervelde.

11. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.573/1, Minute Télégramme Direction PB/Asie/451/515-962/d'ordre 28, 7-8-1925, Opgesteld door de Moreau, tweemaal gearafaerd door Vandervelde en gericht aan de Legatie in Beijing.

op een speciale conferentie over de herziening van de douanetarieven steeds de opinie van de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken terzake bekend gemaakt. Hij laat hierbij uitschijnen dat hij hier zelf niet achterstaat. En, stelt le Maire de Warzée, de enige betrachtingen van de uiteenzetting die ik dacht te moeten geven, waren ingegeven door de aanzienlijke Belgische investeringen in China. Temeer nog daar “[...ils sont] financées par l'épargne belge [...]”. Met dit laatste denkt de gezant blijkbaar zijn socialistische Minister meer te kunnen overtuigen dan door enkel over Belgische belangen *tout court* te spreken. Nogmaals hamert hij op de noodzaak van een sterk militair leider, die het best in staat zou zijn om terug orde te laten heersen in het Rijk van het Midden. En de Warzée besluit:

“Si l'état [de] chose actuel se prolonge il est à craindre que c'est au point de vue financier ruine de nos entreprises et coup très sensible pour épargne belge qui les a financées.”¹²

Naar aanleiding van Dr. Sun's dood op 12 maart 1925, geeft de Warzée in zijn rapport vooral oog voor de invloed van Sovjet Rusland:

“Ces dernières années, Sun Yat-sen était tombé sous la coupe de la propagande bolchéviste et [...] il n'y a aucun doute qu'il prenait son mot d'ordre de Moscou [...]”.

In de Guomindang zijn er, aldus onze gezant, nu twee tendenzen actief die elkaar de opvolging van Sun Yat-sen betwisten: radicalen en communisten.¹³

Vanaf februari '26 begint de Belgische gezant in Beijing langzaam oog te krijgen voor de potentiële mogelijkheden van de GMD:

“L'influence des gens de Canton, basée sur un pouvoir de plus en plus fort, devient donc de plus en plus active. Leur action sur les destinées de

12. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme chiffré secret N° 52, 9-8-1925, de Warzée aan Cabinet.

13. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 184/72, 15-3-1925, de Warzée aan Hymans.

la Chine peut devenir considérable.”¹⁴

Wat de Warzée vooral positiever blijkt te stemmen t.o.v. de GMD, zijn de pogingen van de rechtervleugel van de partij om komaf te maken met de Sovjet-Russische invloed en de samenwerking met de CCP. De nationalisten blijven ook militaire successen boeken. Binnen de Guomintang ontwikkelt zich tegelijkertijd een groeiende kloof tussen de linker en rechter vleugel.

Door de belangstelling van Vandervelde besteedt gezant de Warzée steeds meer aandacht aan de Nationalisten. In dit perspectief komt het begin 1927 tot een eerste contactname tussen een Belgisch diplomaat en de Guomintang-regering. Hoewel er hier weinig concreets uit voortkomt, is toch de basis gelegd voor verdere toenadering. De definitieve erkenning door België komt er in 1929 nadat de interne machtsstrijd in het voordeel van Chiang Kai-chek is beslecht. Dat deze erkenning dan gebeurt in een sfeer van goodwill en wederzijdse toenadering is vooral te danken aan de vrijwillige teruggave van de Concessie van Tianjin door ons land. Deze Belgische afstand is in hoofdzaak het initiatief van Emile Vandervelde.

4. De concessie van Tianjin en de herziening van het Sino-Belgisch verdrag.

4.1. De eerste onderhandelingen.

Door het afdwingen van de *Ongelijke Verdragen* in de negentiende eeuw, bezitten de mogendheden in China diverse extraterritoriale rechten. Het zijn in feite privileges die hen worden toegekend en die een vermindering van de Chinese soevereiniteit betekenen. Omdat de verdragen niet werden afgesloten op basis van wederkerigheid of gelijkheid, maar in meer of mindere mate onder dwang, duidt men ze gewoonlijk aan met het epitheton ongelijk. Met extraterritorialiteit als dusdanig wordt bedoeld dat de onderdanen van de landen met een ongelijk verdrag, in China niet onderhevig zijn aan het Chinees

14. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 162/72, 27-2-1926, de Warzée aan Vandervelde.

juridisch systeem. Deze vreemdelingen worden beoordeeld volgens hun eigen wetten en gebruiken en door rechters van hun nationaliteit. Een ander uitvloeisel van de verdragen is dat China slecht een beperkte douaneheffing van maximaal 5% mag eisen op de produkten ingevoerd uit landen met een ongelijk verdrag. De douanetarieven mogen door de Chinezen evenmin eenzijdig aangepast worden zonder goedkeuring van alle betrokken mogendheden.

De mogendheden hebben in hun respectievelijke verdragen ook het recht gekregen stukken Chinees territorium te verwerven hetzij tijdelijk, hetzij voor een onbeperkte periode. In deze concessies hebben de betrokken landen hun eigen soevereiniteit gevestigd en de Chinezen worden er als vreemdeling behandeld. Het best gekende voorbeeld hiervan is Hong Kong, tot op heden Brits eigendom. Ook België bezit sinds 1902 een concessie van 45 hectaren, langs de oever van de Peiho in Tianjin.

In China wil men zo vlug mogelijk het herstel van de volledige soevereiniteit en de territoriale integriteit via de afschaffing van de Ongelijke Verdragen. Vooral de Nationalistische beweging voert, onder impuls van Sun Yat-sen, deze eis hoog in haar vaandel.

De Belgische relaties t.o.v. China zijn vastgelegd in een verdrag uit 1865. In theorie werd het niet onder dwang afgesloten vermits België toen gebonden was door zijn neutraliteitsstatuut. Zonder aangevallen te worden kon het geen militaire acties ondernemen, indien ons land daar al toe in staat ware geweest in het verre Azië. In feite kwam het verdrag tot stand onder de paraplu van Frankrijk, Groot-Brittannië en de V.S. die wel degelijk gebruik maakten van kannoneerbootpolitiek.

Midden april 1926 vaardigt de Warlord-regering in Beijing een presidentieel decreet uit waarin het verdrag van 1865 wordt opgezegd met ingang van 27 oktober. Ze hopen hier mee hun Nationalistische rivalen de loef af te steken en steun te winnen bij de publieke opinie. Vandervelde licht op 21 juni de ministerraad in over de te volgen politiek in deze kwestie: tegelijk protesteren en op een vergelijk

aansturen.¹⁵ Het gevolg is dat de Belgische regering officieel protest aantekent tegen de eenzijdigheid van de maatregel (strikt genomen mag volgens artikel 46 enkel België de beslissing tot verbreking nemen), maar dat ons land zich toch bereid toont om met China in onderhandeling te treden over het afsluiten van een nieuw verdrag dat rekening houdt met de Chinese eisen.¹⁶ Ons land stelt voor om tijdens de onderhandelingen een *modus vivendi* in acht te nemen waarbij aan België het statuut van meest begunstigde handelspartner zou worden toegekend gekoppeld aan een status quo op het vlak van douanerechten en extra-territorialiteit. Dit voorstel van Vandervelde heeft de steun van de op de Chinese markt actieve Belgische economische groepen. Op hun aandringen worden nog enkele voorwaarden waaraan zowel het *modus vivendi* als een eventueel nieuw af te sluiten verdrag moeten voldoen, geëxpliciteerd. Deze zijn, dat Belgische onderdanen niet verschillend behandeld mogen worden dan die van de andere mogendheden met een verdrag, zowel qua douaneheffingen als qua exterritorialiteit; dat België zich het recht voorbehoudt indien noodzakelijk het Internationaal Gerechtshof te Den Haag in te schakelen m.b.t. het niet naleven van art. 46 en dat ons land zal blijven deelnemen aan internationale conferenties die op China betrekking hebben.¹⁷ Dit voorstel schampt af op de Chinese eis dat België afstand moet doen van het recht op consulaire rechtspraak. De Warzée vindt dat er niets anders opzit dan de kwestie aanhangig te maken in Den Haag. Vandervelde volgt hem hierin maar wil toch eerst nog de economische groepen consulteren.¹⁸

15. A.R.A., *Microfilms 2016: Ministerraad 3e semester 1925 en 1e en 2e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 21 juillet 1926 - Proces Verbal N° 9, punt 1, b.

16. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 17 août 1926 - Proces Verbal, punt 1, pp. 808-809.

17. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 14 septembre 1926, punt 1, d, pp. 953-955.

A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.251, Nota ondertekend door E. Vandervelde, 16-9-1926.

18. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 3 novembre 1926 - Proces Verbal, punt 1, p. 1152.

Hiertoe wordt op het Ministerie een vergadering bijeengeroepen waarop naast Vandervelde zelf en diplomaten ook leden van de belangrijkste economische groepen zijn uitgenodigd.¹⁹ Op voorstel van de Minister van Buitenlandse Zaken wordt beslist om dan maar Den Haag in te schakelen. Als de regering te Beijing kort daarop effectief het decreet van april toepast en het verdrag dus opzegt, beslist zijn Belgische tegenhanger dit aan te vechten in Den Haag.²⁰

Ondertussen openbaart zich nogmaals het verschil van mening over de aanpak van de relaties met China tussen Minister Vandervelde en zijn gezant in China. Gevolmachtigd Minister le Maire de Warzée laat in een rapport doorschijnen dat hij de Belgische aanpak, die de mogelijkheid tot onderhandelen openlaat, te tegemoetkomend vindt tegenover China. Hierop reageert Vandervelde in een uitvoerige brief aan het adres van de gezant, waarin die er op gewezen wordt dat hij er best een andere mening mag op na houden, maar dat de beslissingen in Brussel niet lichtzinnig getroffen worden:

“[...] je me suis constamment tenu en rapport directs et étroits avec les représentants des grands intérêts belges en Chine et [...] c’est en plein accord avec eux que mes instructions vous ont été adressées”.

Daarenboven, merkt Vandervelde op, zijn de vertegenwoordigers ter plaatse van de twee grote Belgische groepen, Disière en De Vos (respectievelijk voor de *Société Générale* en de *Banque de Bruxelles*), het onderling oneens over de te volgen politiek zodat moeilijk kan gezegd worden dat het Ministerie tegen de economische belangen in handelt.

Uit deze brief komt vrij duidelijk naar voor, dat de instelling en de visie t.o.v. de Chinese problematiek die de gezant heeft niet overeenstemmen met de idealistischer conceptie van zijn Minister van Buiten-

19. Het gaat om Félicien Cattier (Vice-voorzitter van de *Banque d’Outremer*), Ridder de Wouters d’Oplinter (Vice-voorzitter van de *Banque Belge pour l’Étranger*), ingenieur Lambert (van de *Concession Belge de Tientsin*) en Joseph Hers (die Van De Ven van de *Société Belge d’Entreprises en Chine* vervangt). Hers aan Van De Ven, Brussel, 4-11-1926. A.R.A., *Société Belge d’Entreprises en Chine*, N° 151.

20. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 8 novembre 1926, punt 1, p. 1181.

landse Zaken. Dit wordt treffend geïllustreerd in volgend, verwijtend fragment in Vanderveldes brief:

“ Dans vos rapports [...] vous parlez, à plusieurs reprises, de victoires diplomatiques que nous aurions laissé remporter par la Chine. Je relève cette expression, parce que je me demande si elle ne révèle pas, de votre part, une conception qui serait assez différente de celle du Gouvernement. Il ne saurait être question, en effet, dans notre pensée, de remporter une ou des victoires sur la Chine. S’il devait y avoir, dans cette question des traités inégaux, une victoire, je n’hésite pas à vous dire que je souhaiterais que se soit une victoire de la Chine, dont les aspirations, en principe, sont légitimes [...]”²¹

In een persoonlijke en vriendschappelijke brief aan Vandervelde, onderschrijft Koning Albert in november 1926, diens aanpak van de Chinese problematiek. Hij is de mening toegedaan dat België het meest (economisch) voordeel kan putten uit een soepele en tegemoetkomende houding, vermits hoedanook

“[...] les traités unilatéraux ont fait leur temps”. “Ma conviction profonde”, schrijft Albert I, “c’est que nous devons faire entendre des paroles de paix, d’équité, de désintéressement, la Belgique se grandira ainsi et servira ses intérêts.”²²

Emile Vandervelde zal dit stuk aangrijpen om zich tegen kritiek te verweren, de Warzée krijgt bij de in de vorige paragraaf aangehaalde instructies een copie ervan als bijlage.²³ Hij legt de brief eveneens voor aan de ministerraad van 26 november 1926. Albert heeft te

21. Brief van Vandervelde aan de Warzée, Brussel, 29-11-1926, A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.578.

22. Brief van Albert I aan Vandervelde, Laken, 25-11-1926, A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.578.

23. In 1935 wordt de koninklijke brief integraal overgenomen in het Socialistische dagblad *Le Peuple*, nadat de inhoud reeds eerder verscheen in *Le Dépêche* in Toulouse. Zoals uit het inleidend commentaar blijkt, wil Vandervelde hiermee aantonen dat hij als Minister van Buitenlandse Zaken niet enkel zijn eigen principes (als lid van de Internationale) als beleidsbasis nam (zoals in de pers wordt gesuggereerd), maar dat zelfs Koning Albert volledig achter hem stond.

A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.260, Persknipsel uit *Le Peuple* van 28-2-1935.

kennen dat het niet is omdat België als eerste te maken krijgt met onderhandelingen voor een nieuw verdrag, dat het daarom voor de grote mogendheden de kolen uit het vuur moet halen om een zo gunstig mogelijk verdrag af te dwingen dat dan door de die mogendheden als precedent gebruikt kan worden. Integendeel moet ons land zijn eigen belangen voorop stellen en die worden volgens de koning het best gediend door een zo gunstig mogelijke indruk te maken in China zonder daarom in een zwakkere positie te komen dan de andere landen in China:

“Les grandes puissances ont toujours eu une politique impérialiste et de violence. Sa Majesté évoque les différentes guerres et l’intervention des grandes puissances en Chine. La Belgique n’a pris aucune part à ce lourd passé de guerre. Le Roi attire l’attention de M. Vandervelde sur l’esprit de xénophobie qui règne en Chine. Les traités unilatéraux semblent avoir fait leur temps. La Chine est en armes, aucune puissance ne semble capable de se payer les frais d’une intervention armée. Il convient, semble-t-il, de ne pas s’opposer à reconnaître le principe d’égalité et de réciprocité, qui devra intervenir dans le nouveau traité. Bien entendu, ajoute Sa Majesté, la question du maintien des juridictions consulaires doit retenir toute l’attention de la Belgique.”²⁴

Minister Vandervelde moet in december voor de kamer het beleid inzake de herziening van het Sino-Belgisch verdrag verdedigen in antwoord op een interpellatie terzake van twee Communistische volksvertegenwoordigers Jacquemotte en Van Overstraeten. In tegenstelling tot wat sommige diplomaten blijkbaar vinden, gaat dit duo er van uit dat de Minister niet tegemoetkomend genoeg is tegenover de Chinese verzuchtingen. Van Overstraeten ziet de inhoud van het voorgestelde *modus vivendi* als gewoon een voortzetting van de oude privileges. Hij is daarenboven van oordeel dat België er beter aan zou doen te onderhandelen met de regering van Canton. Vandervelde antwoordt hierop dat ons land niet als enige natie het initiatief kan nemen om het handels- en vriendschapsverdrag zo maar te laten vallen en de regering in Canton te erkennen. Dit zou de doodsteek betekenen

24. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e en 3e semester 1926*, Conseil de Cabinet du 26 novembre 1926 - Proces Verbal, punt 5, b, pp. 1251-1253.

voor de Belgische economische belangen, die zich voornamelijk in Noord-China bevinden. De Minister van Buitenlandse Zaken maakt van de gelegenheid gebruik om formeel de geruchten te ontkennen als zou België toenadering zoeken tot de Cantonezen, dit terwijl hij goed weet dat één van zijn diplomaten dezelfde dag nog, aan de andere zijde van de wereld, uit Beijing naar Canton vertrekt, om daar contacten te leggen met de Zuidelijke regering. Na afloop van de interpellatie neemt de kamer, bij zitten en opstaan, een ordemotie aan, tegen Van Overstraeten in, waarin de Belgische Chinapolitiek wordt onderschreven.²⁵

Begin november 1926 geraken de onderhandelingen tussen België en de Chinese regering in Beijing, zoals gezegd, in het slop. Om uit de impasse te geraken besluit het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag de eenzijdige opheffing van het oude verdrag door China te betwisten. Tegelijkertijd drukt men de Chinese regering op het hart dat deze procedure geen onvriendelijke houding tegenover China impliceert. Zelfs indien de uitspraak voor België gunstig zou uitvallen blijft ons land bereid om via onderhandelingen tot een voor beide partijen zo aanvaardbaar mogelijke oplossing te komen.

Deze aanpak die kortdaat maar toch voldoende omzichtig is, levert al gauw goede resultaten op. De Chinese "goodwill" wordt vooral gestimuleerd doordat België zich in december officieus bereid toont afstand te doen van zijn concessie. China gaat hierop akkoord om de onderhandelingen opnieuw aan te vatten en tijdens deze gesprekken overgangsmatregelen te doen gelden. De beide landen worden het vlug eens over deze overgangperiode; vnl. op juridische vlak komt er een voor België aanvaardbare regeling uit de bus. Tijdens dit *Modus Vivendi* genieten de Belgische onderdanen bescherming volgens de algemene bepalingen van het internationaal recht. Indien Belgen bij gerechtszaken betrokken geraken zullen ze voor moderne gerechtshoven kunnen verschijnen en de toegang hebben tot advocaten en vertalers. Zeker op het platteland is het Chinees juridisch systeem

25. *Handelingen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, Gewone Zitting 1926-1927*, pp. 373-384, Zitting 22-12-1926.

immers nog verre van gemoderniseerd zodat deze bepalingen noodzakelijk zijn willen de Belgen enigszins rechtszekerheid genieten. Onder het oude verdrag vielen de onderdanen onder de rechtsbevoegdheid van de eigen consuls. De douanetarieven die voor andere landen gelden zullen ook voor België van toepassing zijn. Hierop vraagt België het Internationaal Gerechtshof de procedure op te schorten.

4.2. *De afstand van de Concessie en het verdrag van 1928.*

Bij het begin van 1927 gaan de besprekingen van start. Om de onderhandelingen een impuls in een voor België gunstige richting te geven, besluit het Ministerie van Buitenlandse Zaken tot het stellen van een gebaar van goede wil tegenover China. Ons land verklaart op 17 januari officieel dat het bereid is tot het teruggeven van de soevereiniteit over de concessie van Tianjin. Dit gebeurt vooral onder bezieling van Minister Vandervelde en ondanks de wrevel bij de andere mogendheden. Deze zien in het scheppen van een dergelijk precedent een gevaar voor hun eigen concessies. Vanderveldes visie komt duidelijk naar voor in volgend citaat uit een nota van zijn hand:

“Nous avons, comme d'autres, au lendemain de la guerre des Boxers, acquis en droit le souveraineté sur une faible parcelle du territoire chinois. Notre concession n'était ni riche, ni étendue. Mais la souveraineté que nous avons sur elle nous classait parmi ces puissances que l'on appelle, en Chine, les "Puissances impérialistes". Y renoncer, par conséquent, voulait dire que la Belgique rompait avec le passé, qu'elle se refusait à compter sur autre chose que l'amitié confiante du peuple chinois [...]”²⁶

China eist een verdrag afgesloten op basis van gelijkheid en wederzijds respect voor elkaars soevereiniteit. België verklaart zich akkoord op deze basis te onderhandelen wat dus betekent dat ons land bereid is af te zien van de extraterritoriale rechten die het verdrag van 1865 toekent. In werkelijkheid echter is deze bereidheid niet zo groot. Men vindt namelijk dat het Chinees juridisch systeem nog onvoldoende gemoderniseerd is en dat dit nadelig zou kunnen zijn voor de Belgen

26. Institut Emile Vandervelde - Bruxelles, *Archive*, N° III/EV/M/402, Nota Emile Vandervelde, zonder titel, [25-2-1927].

ter plaatse. Bovendien willen de mogendheden liefst een gezamenlijk standpunt innemen tegenover China om aldus de extraterritoriale rechten zo lang mogelijk te behouden. Brussel schrikt er voor terug om over deze kwestie de andere landen een tweede maal te ontstemmen na de algemene onvrede over de intentie om Tianjin terug te geven. Bij dit alles komt nog dat de interne situatie in China met de dag complexer wordt. Het laat zich nog niet voorzien wie er als overwinnaar uit de strijd tussen Noord en Zuid zal komen. Hierdoor vindt het Ministerie het de beste tactiek om de onderhandelingen zo lang mogelijk te rekken in de hoop dat tijd raad brengt. Zo staat het ook expliciet in de orders, die een voor het eerst naar China gezonden diplomaat (baron Guillaume) meekrijgt:

“Il semble donc que nous ayons tout intérêt à ne pas hâter la marche des négociations sino-belges dans l'espoir que d'ici au jour où nous aurons à prendre une décision, il se passera des événements qui nous dicteront la conduite que nous aurons à tenir.”²⁷

Op het eerste gezicht lijken deze instructies niet te getuigen van een bredere visie of van een duidelijke beleidslijn, maar in feite speculeert het Ministerie vooral op een spoedige regimewissel.

In deze optiek zoekt België vanaf december 1926 toenadering tot de Guomindang-regering in Wuhan en draagt de Belgische diplomatie er tevens zorg voor het ongenoegen van de Nationalisten niet op te wekken door vergaande onderhandelingen met de regering in Beijing. Daarom vraagt Vandervelde aan de Warzée om alles zo traag mogelijk te laten voortkabbelen gezien de onzekere politieke en militaire situatie in het land. Hij moet de Chinezen te kennen geven dat ze eerst een voorontwerp van een verdrag moeten opstellen eer de besprekingen kunnen voortgezet worden.²⁸ Het terug op laaien van de burgeroorlog

27. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Direction P./Section Outre-Mer N° 451-452-538/515, Note Destinée à être remise au baron Guillaume -Secrétaire de Légation- avant son départ pour la Chine, 16-2-1927.

28. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.578, Télégramme Chiffré N° 25, Brussel, 19-2-1927, Vandervelde aan de Belgische Legatie.

zet België nog meer aan tot een afwachtende houding.²⁹ Eind december wordt de beslissing genomen een Belgisch diplomaat af te vaardigen naar de Guomindang-regering. Vandervelde drukt er bij deze gelegenheid nogmaals op dat in tegenstelling tot wat eerst aangenomen werd, de GMD helemaal niet bolchevistisch is.³⁰

Het overleg in Beijing wordt van Belgische zijde geleid door de gezant samen met een consul-generaal (Van Cutsem). Zij hebben als technische adviseurs twee vertegenwoordigers van de belangrijkste Belgische groepen die in China actief zijn. Het gaat om de heren Lambert en De Vos respectievelijk voor de *Société Générale* en de *Banque de Bruxelles*. Om de teruggave van de concessie voor te bereiden wordt een commissie opgericht waarin beide landen zitting hebben. Ook hierin zijn de Belgische economische groepen vertegenwoordigd.

Het aannemen van een afwachtende houding blijkt niet nutteloos te zijn geweest als begin juli '27 de regering in Beijing omvergeworpen wordt door de dictator van Mandsjoerije, Zhang Zuolin. Vermits het in het Noorden nu om een uitgesproken dictatuur gaat, vindt de Warzée het aangewezen dat de Sino-Belgische onderhandelingen op een laag pitje worden gedraaid. België doet er best aan de verdere ontwikkelingen af te wachten.³¹

Nadat Beijing in juni 1928 in Nationalistische handen is gevallen, laat de regering in Nanjing officieel aan zaakgelastigde Jules Guillaume weten dat ze het Sino-Belgisch verdrag van 1865 als vervallen beschouwt. De Nationalistische minister van Buitenlandse Zaken, C.T. Wang, stelt voor om zo vlug mogelijk voorlopige verdragen af te sluiten met alle mogelijkheden. De definitieve verdragen zouden dan nadien rustig kunnen besproken worden. Tegenover Guillaume staat hij erop dat het principe van de afschaffing van de extraterritorialiteit in

29. A.R.A., *Microfilms 2018: Ministerraad 1e semester 1927*, Conseil de Cabinet du 4 avril 1927, punt 2, b, p. 308.

30. A.R.A., *Microfilms 2017: Ministerraad 2e en 3e semester 1926*, Conseil du Cabinet de 21 decembre 1926, punt 1, a, p. 1309.

31. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 813/228, Beijing, 6-7-1927, de Warzée aan Vandervelde.

het verdrag wordt opgenomen. Als tegemoetkoming stelt Wang voor dat men in de praktijk maar tot afschaffing zal over gaan als er hierover overeenstemming is bereikt met de andere mogendheden. In ruil voor de douaneautonomie voor China zou ons land het statuut verwerven van meest bevoorrechte handelspartner. Guillaume is de mening toegedaan dat België geen enkele reden heeft om nog langer te aarzelen met het afsluiten van een dergelijk voorlopig verdrag.³² Het Ministerie van Buitenlandse Zaken twijfelt evenwel nog. De economische groepen hebben er alle belang bij dat een nieuw verdrag een gunstig klimaat zou scheppen. Joseph Hers, de algemeen vertegenwoordiger van de Bank van Brussel in China, doet dan ook zijn best om het verdrag erdoor te krijgen door te lobbyen bij de zaakgelastigde. Het is de mening van Hers dat het aantreden van Hymans als nieuwe minister (vanaf november 1927), de besluiteloosheid van Brussel helpt verklaren:

“Si Vandervelde était resté ministre, il aurait certainement et rapidement répondu oui; avec le Ministère actuel, il semble que plus personne ne soit au courant, que plus personne n’ait cure de la Chine.....!”³³

Brussel geeft uiteindelijk in september toestemming om tot onderhandelingen over te gaan. Guillaume toont zich een zeer talentvol onderhandelaar. In een tijdspanne van twee maanden komt hij tot een voor België zeer voordelig akkoord. Het komt er uiteindelijk op neer dat de effectieve afstand van de extraterritoriale rechten pas zal plaatsvinden indien de meerderheid van de andere landen ook afstand doen van hun gelijkaardige voordelen. Daarenboven verwerft België het statuut van meest begunstigde handelspartner. Tot slot mogen Belgische onderdanen overal in China handel drijven en er ook overal grond bezitten.

32. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 5, Shanghai, 25-8-1928, Guillaume aan Cabinet.

33. Hers aan Van Goethem, Beijing, 26-7-1928. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 40.

Op 22 november wordt het verdrag officieel getekend. In december sluit China gelijkaardige verdragen met de andere mogendheden.³⁴ Dit Belgische diplomatiek succes is zo niet volledig dan toch grotendeels te danken aan de competentie van Jules Guillaume. Het gunstige politiek klimaat werd evenwel geschapen door de goodwill van Vandervelde tegenover China, concreet vertolkt door de principiële afstand van de Belgische concessie.

Het enige voordeel voor China is dat het de douane autonomie bekommt en dus zelf de douanetarieven kan bepalen en dat België principieel afstand doet van de extraterritorialiteit (in de praktijk geldt dit dus maar in de toekomst). Met uitzondering van dit laatste punt gelden alle maatregelen ook voor Chinezen in België. Vermits ons land nu niet bepaald een Chinese economische expansie hoeft te vrezen in Europa, is dit niet onmiddellijk een grote toegeving.

Van zodra het nieuwe verdrag een feit is kan werk gemaakt worden van de teruggave van de concessie van Tianjin. Na onderhandelingen, die zich in hoofdzaak toespitsen op de eigendomstitels van Belgische particulieren en bedrijven, bereikt Guillaume opnieuw een gunstige overeenkomst met de Chinezen. Het verdrag wordt op 31 augustus 1929 ondertekend. Na de ratificatie door het parlement, vindt de plechtige soevereiniteitsoverdracht uiteindelijk plaats op 15 januari 1931.

Ontegensprekelijk toont Guillaume zich een zeer bekwaam diplomaat bij de onderhandelingen voor de twee verdragen. Hij is het die het zware terreinwerk verricht. Het feit dat hij hiertoe in staat wordt gesteld door het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft verschillende oorzaken. De socialistische minister Vandervelde heeft veel meer belangstelling voor China dan zijn voorgangers en effent het terrein voor de onderhandelingen die afgehandeld worden onder zijn opvolger. Belangrijk is vooral dat hij positief staat tegenover China, dat hij in de opkomende GMD een nieuwe impuls ziet voor dat land en hierdoor bereid is toegevingen te doen. Het is onder zijn impuls dat

34. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 965/287, Nanjing, 22-11-1928, Guillaume aan Hymans.

de concessie wordt teruggegeven. Bij deze toenaderingspolitiek heeft hij de actieve steun van de economische groepen. Deze hebben grote verwachtingen in het nieuwe regime in China en willen de Chinezen gunstig stemmen om een voordelige uitgangspositie te verkrijgen. Ten laatste en zeker niet in het minst is er het feit dat de mogendheden geen eensgezind standpunt innemen tegenover de Chinese eis om de extraterritorialiteit op te heffen. Ieder land volgt zowat zijn eigen politiek en vanaf eind 1926 is er weinig of geen solidariteit meer tussen de mogendheden. Dit samen met het feit dat Groot-Brittannië (waarnaar ons land zich nog al eens richt) in deze periode een zeer weifelachtige China-politiek voert, laat België de handen vrij om zijn eigen koers uit te stippelen.

5. De compensatiebetalingen voor de Boxersopstand.

Na de onderdrukking van de Boxersopstand door een Westers expeditiekorps, werd op 7 september 1901 het Boxersprotocol afgedwongen van de keizerlijke regering.³⁵ Hierin werd ondermeer gestipuleerd dat China een enorme schadevergoeding (450 miljoen gouden taels) moest betalen aan de mogendheden. België kreeg 1,9% van het totale bedrag toegewezen of een som van 31.815.293 Fr en 73 centimes, door China te voldoen in veertig jaarlijkse schijven tot en met 1940. Om de Belgen die schade hadden geleden de ongemakken te besparen van een dergelijke lange betalingsperiode, besloot de regering om bij het budget van 1904 een buitengewone uitgave in te schrijven voor een krediet van 29.700.000 Fr. Een K.B. van 19 juni 1904 regelde de verdeling van dit geld onder de betrokken ondernemingen en particulieren. Het was de Belgische staat die aldus de jaarlijkse vergoedingen rechtstreeks inde, via de *Banque Belge pour l'Étranger* (toen nog *Banque Sino-Belge* geheten), als terugbetaling voor de betalingen die aan de onderdanen werden gedaan in 1904. De bank, een filiaal van de *Société Générale* streek voor haar tussenkomst een commissieloon op

35. Voor meer details: J. VERMEERSCH, België en de gevolgen van de Boxersopstand, *China Vandaag*, VIII, 1991, 4, pp. 24-27.

van een ¼% op alle, voor rekening van de regering ontvangen bedragen.

Als een beloning voor de intrede in de eerste Wereldoorlog kreeg China in 1917, van de geallieerden een opschorting van de uitbetaling van de Boxersvergoedingen voor een periode van vijf jaar. Op dit ogenblik had ons land reeds stortingen ontvangen voor een totaal bedrag van acht en een half miljoen Fr. Na de oorlog wilden de Chinezen enkel nog betalen in papiergeld, en niet langer gouden munten zoals voorheen.

In 1924 kwamen de V.S., Engeland, Frankrijk en Japan elk afzonderlijk met China tot een overeenstemming: het Boxersgeld zou niet meer geïncasseerd worden, maar overgedragen aan instellingen, of projecten ten voordele van de Chinezen. Op basis hiervan kwam ons land in september 1925 tot een analoge overeenkomst. België accepteert de uitbetaling in één maal van het resterend bedrag in papiergeld. Deze som van iets meer dan negenentwintig miljoen Fr. wordt voorgeschoten door de *Banque Belge pour l'Étranger*. Het verschil tussen het bedrag in papiergeld en in goudfrank moet tot in 1940 maandelijks afgekort worden met geld van de Chinese maritieme douaneinkomsten. Deze som – circa zeven miljoen gouden V.S.-dollar – gaat dan via dezelfde bank naar een nog op te richten Sino-Belgische commissie. Die moet enerzijds het geld besteden aan Sino-Belgische filantropische en educatieve steun en anderzijds aan openbare werken en ondernemingen in China, waarvoor het benodigde materiaal dan wel in ons land moet aangekocht worden.³⁶ M.a.w. kwam het geld dus toch nog België ten goede zij het op een onrechtstreekse manier. Door bestellingen en aanbestedingen moest de Belgische economie een behoorlijke winst kunnen opstrijken en de opleiding van studenten aan onze hogescholen en universiteiten zou later goede contacten opleveren als de studenten eens leidinggevende posities zouden hebben verworven.

36. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 136, Indemnités Boxer.

De overeenkomst³⁷ van 1925 legde enkel de grote lijnen van het akkoord vast. De eigenlijke uitvoeringsmodaliteiten zouden pas later in een afzonderlijke vergelijking worden uitgewerkt. Het probleem dat in de volgende jaren opduikt is de vraag hoe de voorziene bestellingen onder de Belgische ondernemingen verdeeld moeten worden. Daarnaast wil België ook nog tot een meer concrete overeenkomst komen met de Chinese regering over de wijze waarop het principiële verdrag van 1925 zal worden uitgevoerd. De Belgen vrezen namelijk, zoals de Warzée het uitdrukt, dat:

“il serait puéril pour nous d’attendre en confiance jusqu’en 1940 le paiement régulier des annuités restant dues.”³⁸

Vanaf begin 1927 wordt hierover druk onderhandeld in Beijing. Daarnaast lobbyt de *Société Générale* zowel ter plaatse als in België om gedaan te krijgen dat het geld zoveel mogelijk ten goede zal komen aan hun *Lunghai*-spoorwegproject. Le Maire de Warzée steunt deze plannen die vooral door Lambert, de Generale-vertegenwoordiger in China, worden gepropageerd. Begin 1927 is de in het akkoord van 1925 voorziene Sino-Belgische commissie nog steeds niet opgericht.

De plannen van de Generale om een groot deel van de koek binnen te halen blijven natuurlijk bij de *Banque de Bruxelles* niet onopgemerkt. Ook deze holding wil via zijn op China gerichte maatschappij, de *Société Belge d’Entreprises en Chine*, een graantje meepikken. In 1927 en 1928 is er herhaaldelijk overleg tussen iemand (meestal Gérard of de Moreau van de Politieke Directie) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en vertegenwoordigers van beide economische groepen. Deze briefings gaan over de aanwending van de gelden van de Boxersvergoeding en het verloop van de onderhandelingen hierover

37. Het gaat niet om een verdrag in de strikte zin van het woord. Wel om een discreet akkoord dat bezegeld wordt door de uitwisseling van diplomatieke brieven. Omdat de bevolking vijandig staat tegen een verdere uitbetaling van de Boxersvergoedingen wil de Chinese regering namelijk zo veel mogelijk vermijden ruchtbaarheid te geven aan de overeenkomst.

38. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 482/138, Beijing, 15-4-1927, de Warzée aan Vandervelde.

met de Chinese regering.³⁹ Op initiatief van Jules Jadot (afgevaardigd beheerder van de *Compagnie Générale de Chemins de Fer et de Tramways en Chine*) komt het in september 1927 tot een overeenkomst tussen zijn maatschappij (een onderdeel van de *Société Générale*) en de groep rond de Bank van Brussel. In ruil voor een aandeel van 15% in de bestellingen zal deze laatste de voorstellen van de Generale om geld ter beschikking te stellen van de *Lunghai* volmondig steunen.

In een onderhoud tussen een vertegenwoordiger van de Bank van Brussel en L. de Moreau wordt dit besproken. Het hoofd van de sectie Azië van het Ministerie wijst er op dat het plan om het geld van de Boxersvergoeding te gebruiken voor de *Lunghai*

“[...] serait non seulement contraire à l'esprit même de la convention de 1925, mais aussi à l'intérêt bien compris de la politique du Gouvernement belge [lees: de politiek van Vandervelde], qui veut que ces fonds aillent à l'industrie pour des travaux à faire”.

De Moreau laat evenwel verstaan dat wat hem betreft het op hetzelfde neerkomt als het geld naar de *Lunghai* gaat. De man is het eens met het voorstel van de Bank van Brussel om een brief te schrijven aan de minister. Hierin zal het ministerie gevraagd worden om de Warzée in te lichten dat de Bank van Brussel de voorstellen van Lambert steunt.⁴⁰ Men kan zich nu de vraag stellen waarom de Moreau dit standpunt niet gewoon doorgeeft aan Vandervelde als resultaat van het onderhoud, maar het blijkbaar beter vindt dat er een officieel verzoek komt. Vermoedelijk wenst de Moreau de gezant in Beijing instructies te geven om de onderhandelingen te steunen maar is de minister hier niet voor gewonnen. Een officieel verzoek vanwege de Bank geeft de Moreau nu een geldige reden om op te treden. Hoewel het hier niet expliciet aantoonbaar is, geeft het er de schijn van dat het een en ander besproken wordt achter de rug van de minister.

39. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 134, Correspondance avec le Ministère des Affaires Étrangères.

40. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 134, correspondance avec le Ministère des Affaires Étrangères, Verslag van een onderhoud tussen een vertegenwoordiger van de S.B.E.C. en de Moreau, 19-9-1927.

Buitenlandse Zaken vraagt hierop de mening van de Warzée over de voorstellen van Lambert. Deze laatste staat reeds in contact met de Chinese overheid in Beijing om de Chinezen voor het gebruik van de Boxersgelden voor de *Lunghai* te winnen. De gezant antwoordt dat hij het in principe eens is met de voorstellen van Lambert. Deze houden in dat 75% van het nog verschuldigde Boxersgeld zal dienen voor de aankoop van spoorwegmateriaal in België. Binnen deze drie vierden moet 40% van het totaal bedrag naar de *Lunghai* gaan en 35% moet vrij door de Chinezen kunnen besteed worden ten behoeve van andere spoorlijnen. De Warzée doet zijn uiterste best om het voor de *Lunghai* gereserveerde deel goed te praten.

“La situation financière de ce chemin de fer [...] est cependant critique au point de vue qu'une aide en fonds liquides est devenue urgente pour maintenir le trafic. [...] L' idée de M. Lambert [...] est] défendable. On peut se demander si, en effet, étant donné l'importance de l'épargne belge investie dans le *Lunghai* et la réalisation que l'on fait en Chine entre le maintien de cette entreprise et le bon renom de notre finance aussi bien que de notre industrie, ce n'eut pas été travailler pour l'avenir que de consacrer plus directement [...] une partie des fonds Boxer au relèvement de ce chemin de fer, en soulageant son budget général et en s'efforçant ainsi de maintenir intact un débouché important de nos manufactures”.

Eens te meer poogt de Warzée Vandervelde hier te winnen voor zijn standpunt door te alluderen op het in China geïnvesteerde Belgisch spaargeld. Hij besluit zijn rapport door Brussel aan te zetten tot spoed bij het nemen van een beslissing aangaande de door Lambert geformuleerde voorstellen. Hij doet dit omdat:

“[...] vu l'instabilité qui continuera sans doute à prévaloir encore longtemps en Chine, les bonnes occasions de traiter qui se présenteront pourront être fortuites.”⁴¹

Om de verlangens van de *Compagnie Générale de Chemins de Fer en Chine* te staven wordt er steeds op gewezen dat verschillende

41. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1096/301, Beijing, 25-9-1927, de Warzée aan Vandervelde.

schuldvorderingen vanwege de *Lunghai* tegenover de Chinese staat door deze laatste nooit werden ingelost. De *Compagnie Générale* vindt het dan ook normaal dat zij een groot deel van het Boxersgeld krijgt toegewezen.

Omdat Vandervelde blijft dwarsliggen schakelt de *Société Générale*, de financier en gewezen premier Georges Theunis in, om bij de minister te gaan aandringen opdat die zijn toestemming zou geven om een gedeelte van de overblijvende som van de Boxersvergoeding aan de *Lunghai* toe te kennen. Vandervelde geeft niet toe maar stelt wel de socialistische senator François – financieel expert van de socialistische partij – aan om het dossier te onderzoeken en aan hemzelf rapport uit te brengen. Blijkbaar heeft de minister geen vertrouwen in de objectiviteit of de ongebondenheid van de administratie van Buitenlandse Zaken. Afgaande op de hierboven aangehaalde opstelling van de Moreau heeft hij geen ongelijk. Als onderdeel van zijn opdracht neemt de senator contact op met de *Société Belge d'Entreprises en Chine*. Daar is men, na afloop van het gesprek, de mening toegedaan dat

“M. Vandervelde hésite parce que s’il refuse d’examiner cette proposition, les capitalistes lui en feront grief et s’il accepte il va à l’encontre de l’esprit fondamental de la convention de 1925.”⁴²

De groep van de Bank van Brussel houdt zich, gezien het akkoord met de Generale op de vlakte.

Op 21 november komt er in België een nieuwe regering. Vandervelde wordt op Buitenlandse Zaken vervangen door Hymans. Deze maakt blijkbaar geen bezwaren want een maand later is er reeds een overeenkomst met China. Midden november seint de Warzée een voorontwerp van overeenkomst door dat hem door Lambert samen met een functionaris van de Wai Chiao Pou (Chinees Ministerie van Buitenlandse Zaken) werd overhandigd.⁴³ Lambert heeft dus blijkbaar

42. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 134, onderhoud met senator François, 14-10-1927.

43. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 158, Beijing, 16-11-1927, de Warzée aan Cabinet.

de onderhandelingen gevoerd met de Chinezen. Dit omdat de Warzée moest wachten op toestemming vanuit Brussel. Aldus omzeilt de *Compagnie Générale* de tegenkantingen van Vandervelde. Vanzelfsprekend is dit onmogelijk zonder de medewerking van de Belgische gezant. Het is zelfs waarschijnlijk dat de Warzée de Chinezen heeft laten verstaan dat Lambert handelt in volledige overeenstemming met de Belgische regering. Het lijkt er hier sterk op dat de socialistische minister zoniet een hak wordt gezet dan toch omzeild wordt door sommige van zijn diplomaten in verstandhouding met de *Société Générale*.

De achtste december 1927 wordt het akkoord over de modaliteiten van de afbetaling van de nog verschuldigde Boxersgelden, in Beijing ondertekend.⁴⁴ Wat staat er nu precies in deze overeenkomst? Er wordt in gestipuleerd dat het overschot van de Boxersvergoeding dat maandelijks betaald wordt uit douaneinkomsten, in éénmaal zal uitbetaald worden. Dit zal gebeuren door de uitgifte van Chinese staatsobligaties ten belope van vijf miljoen US \$. Het gaat om vijftigduizend waardebons van honderd dollar elk, terugbetaalbaar tussen 1928 en 1940-'41. De jaarlijkse rente bedraagt 6%. Van deze bons is 25% bestemd voor de bevordering van educatieve en filantropische werken. De overige 75% is bestemd voor de aankoop van spoorwegmateriaal in België. Van dit materiaal gaat 40% naar de Lunghai en 35% naar andere Chinese spoorlijnen. Deze in totaal drie vierden worden in januari 1929 op de beurs van Shanghai verkocht en brengen 83% van hun nominale waarde op. De opbrengst van deze verkoop wordt gestort bij de *Banque Belge pour l'Étranger* die het geld gebruikt voor de in het akkoord vastgelegde aankopen van spoorwegmateriaal.

De *Société Générale* doet dus een goede zaak vermits de van haar afhankelijke *Compagnie Générale de Chemins de Fer et de Tramways en Chine* 40% van de totale som binnenhaalt voor de Lunghai. Daarenboven verlopen alle financiële transacties via de *Banque Belge*

44. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1341/372, Beijing, 14-12-1927, de Warzée aan Hymans.

pour l'Étranger die eveneens deel uitmaakt van de Generale-holding. Maar dit is hen blijkbaar nog niet voldoende. Via een andere dochter, de *Société Belge de Chemins de Fer en Chine*, wil men nu ook nog de 35% bestemd voor andere spoorwegen dan de *Lunghai* binnenrijven

De Bank van Brussel is hierover alles behalve opgetogen. Het gevolg is dat er tussen beide holdings heelwat wrijving ontstaat over hun Chinese belangen gedurende 1928. Uiteindelijk komen de beide groepen in het daaropvolgende jaar tot een vergelijk: de Generale zal een derde van de binnengerijvde bestellingen doorspelen de andere holding.

Uiteindelijk krijgt de groep van de Bank van Brussel dus een aandeel van 15% in de bestellingen voor de *Lunghai* (overeenkomst van september 1927) en een aandeel van 33% in de opbrengst van de andere aankopen (overeenkomst van 1929). In feite niet zo'n slecht resultaat. Het is evenwel zo dat het de Generale is die het leeuwenaan-deel opstrijkt. Door harde onderhandelingen en vooral ook door de op zijn minst passieve medewerking van le Warzée is de Koningsstraat er in geslaagd de bestellingen met Boxersgeld naar zich toe te trekken. Hiermee kan gedeeltelijk tegemoet worden gekomen aan de verliezen van de zieltogende *Lunghai*. Deze spoorlijn zit in moeilijkheden door de oorlogsschade en doordat de GMD-regering de door haar voorhangers aangegane leningen niet uitbetaalt. De Generale staat door haar lange aanwezigheid in China in een betere positie dan de S.B.E.C. om met de Chinezen te onderhandelen. De groep van de bank van Brussel kan zelf geen contracten in de wacht slepen maar slaagt er wel in een deel van de Generale-opbrengsten als compensatie te krijgen voor deze ongelijke verdeling van de Boxersgelden. Bij dit alles blijft de officiële Belgische diplomatie aan de kant staan. Als Vandervelde bij de aanvang bezwaren oppert, wordt gewoon met hem geen rekening gehouden en gebeuren de onderhandelingen zowat achter zijn rug met medeweten van de gezant. Eens Vandervelde verdwenen komt het ministerie niet meer tussen. Brussel mengt zich bijvoorbeeld niet in de toewijzing van de contracten. Enkel bij de 25% van de Boxersgelden bestemd voor educatieve en filantropische doeleinden houdt het Belgisch gezantschap een vinger in de pap.

6. De reis van Vandervelde naar China.

In augustus 1930 onderneemt Vandervelde op uitnodiging van het Chinees academisch milieu een reis naar China. Naderhand publiceert hij zijn ervaringen onder de titel *A travers de la révolution chinoise*.⁴⁵ Het is een chronologische neerslag van zijn reiservaringen, eerst via de trein door de Sovjetunie en vervolgens doorheen het Rijk van het Midden. Van september tot december verschijnen Vanderveldes reisindrukken in *Le Peuple* onder de vorm van brieven. Dat er in deze krant van 1925 tot 1930 een elftal artikels van zijn hand verschijnen over China, wijst eveneens op de belangstelling van de Socialistische politicus voor dit land.⁴⁶

Een eerste uitnodiging komt van het centraal comité van de Guomintang in de zomer van 1929. De *Commission Sino-Belge d'Instruction et de Philanthropie* stelt een som van vierduizend dollar ter beschikking om de reis mogelijk te maken. Een vierde hiervan wordt aan het echtpaar Vandervelde opgestuurd voor de reiskosten, de rest dient om het verblijf in China te organiseren. Er wordt van de politicus verwacht dat hij eenmaal ter plaatse gastcolleges geeft aan diverse Chinese scholen. Daardoor verlangt men dat de reis tijdens het volgend academiejaar zou plaatsvinden.⁴⁷ Om gezondheidsredenen (dit is de officiële reden, misschien wil hij liever niet door de onderling verdeelde Guomintang worden uitgenodigd) stelt Vandervelde zijn bezoek uit.⁴⁸ Het jaar daarop wordt de uitnodiging her-

45. E. VANDERVELDE, *A travers de la révolution chinoise. Soviets et Kuomintang*, Brussel, Editions l'Eglantine, 1931, 247 p.

46. L. GEENTJENS, *De tijdgenoot en zijn informatie. Casus: gebeurtenissen in China tussen 1925-1930 in vier Belgische dagbladen*, Gent, RUG (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1974, p. 21.

47. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/5, Rapport 793/239, Beijing, 4-7-1929, de Warzée aan Hymans.

48. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/5, Rapport 853/265, Beijing, 23-7-1929, de Warzée aan Hymans.

de Warzée aan Vandervelde, Beijing, 24-8-1929. Institut Emile Vandervelde - Bruxelles, *Archives*, N° III/EV/F/47.

Tsu [*Commission Sino-Belge d'Instruction et de Philanthropie*] aan Vandervelde, Shanghai, 4-9-1929. Institut Emile Vandervelde - Bruxelles, *Archives*, N° III/EV/F/71.

haald, maar nu door het *Institut National des Recherches Scientifiques*, de reis gaat door in het najaar van 1930.

Op het ogenblik dat het echtpaar Vandervelde via de Transsiberische spoorweg in Beijing toekomt is er een splitsing binnen de GMD opgetreden. De linkervleugel van de partij met alle tegenstanders van Chiang Kai-shek, poogt een eigen regime op poten te zetten in Noord-China met Wang Jingwei als centrale figuur. Bij de ontvangst worden door de vertegenwoordigers van de nieuwe regering voorstellen tot toenadering gelanceerd tot de Tweede (socialistische) Internationale waarvan Vandervelde op dit ogenblik voorzitter is. De Warzée vindt dergelijke toenadering geen slechte zaak omdat tot dan toe de linkervleugel van de Guomintang zich in de eerste plaats gericht heeft op de Derde Internationale (de Komintern).⁴⁹

Vanzelfsprekend staat Vandervelde positief tegenover een dergelijke toenadering en het ontstaan van een socialistische partij. Hij schat het Chinees communisme in als een exponent van het Russisch imperialisme dat hij op één lijn stelt met dat van andere landen.⁵⁰ De socialistische voorman heeft ook zijn bedenkingen bij de regering van Nanjing:

“[...] dans les provinces où le Gouvernement de Nankin exerce son pouvoir effectif, la population n'a ni libertés, ni droits politiques.”⁵¹

Bij zijn bezoek aan Zuid-China blijkt dat Chiang Kai-shek en de zijnen niet enkel afwijzend staan tegenover de Derde Internationale maar net zo goed tegenover de Tweede. Hu Hanmin (leider van de rechtervleugel van de Guomintang) maakt de Belgische Minister van State duidelijk dat er in China geen plaats is voor een andere partij dan de Guomintang.⁵²

49. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1158/277, Beijing, 12-9-1930, de Warzée aan Hymans.

50. E. VANDERVELDE, *Op. cit.*, p. 80; pp. 217-228.

51. *Ibidem*, pp. 111-112.

52. *Ibidem*, pp. 120-121.

Op 4 oktober biedt de Warzée in Shanghai “un dîner de 64 couverts” aan ter ere van C.T. Wang en E. Vandervelde. De Belgische socialist heeft er ook een onderhoud met Chiang Kai-shek:

“Voilà donc l’homme que ses adversaires appellent le Mussolini chinois! A dire le vrai, au premier aspect, il n’y paraît guère. Grand, mince étonnamment jeune d’allure, très simple dans son uniforme khaki, sans galons, Chiang Kai-shek n’a rien de théâtral et d’apprêté [...] Pendant cette conversation, forcément écourtée avec les temps d’arrêt pour la traduction, je le regarde plus encore que je ne l’écoute [...] Je me souviens, à ce moment, de ce qu’un diplomate me disait l’autre jour: de tous les *Toukouns* [=Warlords] qui ont défilé depuis dix ans sur la scène chinoise, Chiang Kai-shek, qui est un homme nouveau, est le seul qui toujours, a su ce qu’il voulait et l’a voulu énergiquement.”⁵³

Deze passage geeft de toon aan van het volledige boek dat nergens meer is dan een narratief reisverslag afgesloten door enkele algemene beschouwingen over de Chinese politieke situatie. Over zijn politiek t.o.v. China toen hij nog minister was, rept Vandervelde met geen woord. Zijn kijk op Chiang is wel representatief voor veel westerlingen: een mengeling van achting om zijn verwezelijkingen en van afkeer voor de dictatoriale aspecten van zijn gezag. Afhankelijk van de plaats van de waarnemer in het politiek spectrum wordt meer belang gehecht aan het eerste of het tweede. Zo heeft de Warzée het zelden of nooit over de totalitaire aspecten van het regime, de actieve strijd tegen het communisme maakt voor hem veel goed evenals de unificatie van het land.

Eénmaal alludeert Vandervelde toch op zijn rol als minister, als hij nl. zijn bezoek aan de, op dit ogenblik nog niet overgedragen, concessie van Tianjin beschrijft. Hij schildert het terrein als volgt af:

“[...] une vaste terrain vague, à l’extrémité duquel on a établi une fabrique [...] et quelques magasins. En bordure de la route, on aperçoit les cabanes grisâtres d’un village chinois, d’une laideur triste et sordide”.

53. *Ibidem*, pp. 122-125.

In België zijn er nog steeds mensen die het de socialistische politicus kwalijk nemen dat hij bereid was de concessie af te staan. Om deze reden pooft Vandervelde in zijn boek deze beslissing als volgt te rechtvaardigen:

“Il n'est rien de tel que d'être sur place, à Tientsin, pour avoir la vision claire que, du pont de vue belge, ce que nous avons abandonné n'est rien, auprès de ce que nous avons gagné en étant les premiers à traiter avec la Chine, sur un pied d'égalité.”⁵⁴

Dezelfde argumentatie m.b.t. de trieste staat van de Belgische concessie (die trouwens onderschreven wordt door iedereen die ter-plaatse geweest is), herneemt Vandervelde ook nog eens in een toespraak tot het *Institut Royal Colonial Belge* in 1931.⁵⁵

De Warzée staat positief tegenover het bezoek van het echtpaar Vandervelde. Hij is van oordeel dat de Belgische Minister van State in de leidende Chinese kringen een groot prestige geniet. Dit is waarschijnlijk niet overdreven want alleen reeds de uitnodiging wijst in dezelfde richting. Verder merkt de gezant nog op dat het bezoek een goede propaganda betekent voor ons land.

“Du point de vue belge, la haute personnalité de M. Vandervelde, son éloquence – et celle de Mme Vandervelde – l'amitié qu'il a montrée envers la Chine tant dans ces conférences que dans ses entretiens privés, ont produit le meilleur effet: pour employer une expression chinoise, elle nous a donné « beaucoup de face », ce qui ne peut qu'être favorable à notre position en Chine.”⁵⁶

Het is onmiskenbaar dat er in 1930 een duidelijke goodwill bestaat in China t.o.v. België. Een vruchtbare relatie op economisch gebied ligt mogelijk in het verschiet. Maar vanaf 1931 beginnen de moeilijkheden met Japan en de anti-communistische strijd van Chiang Kai-

54. *Ibidem*, pp. 84-85.

55. E. VANDERVELDE, Ce qui s'est passé en Chine depuis mon voyage en Extrême Orient (1930), *Bulletin des Séances de l'Institut Royal Colonial Belge*, II, 1931, 3, pp. 420-440.

56. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 27, Shanghai, 18-10-1930, de Warzée aan Hymans.

shek, steeds meer energie op te slokken zodat er uiteindelijk niets van een goede Sino-Belgische samenwerking in huis komt. Vandervelde heeft als minister de grondslagen gelegd van wat een goede uitgangspositie had kunnen zijn voor België in China, ware dit laatste land niet terug in chaos verzonken. Het is zo dat Chiang de in hem gestelde verwachtingen niet inlost. Hiervoor zijn zeker niet enkel externe oorzaken verantwoordelijk, toenemende corruptie en machtsmisbruik binnen de Guomintang gaan hand in hand met de dictatoriale neigingen van de Generalissimo.

BESLUIT.

De Socialistische voorman Emile Vandervelde toont reeds als Minister van Buitenlandse Zaken (1925-1927) een meer dan doorsnee belangstelling voor China. In zijn interesse voor het Rijk van het Midden lijkt ook een idealistische kijk op de ontvoogdingsstrijd van deze eeuwenoude beschaving, mee te spelen. Tijdens zijn ambtstermijn is het duidelijk dat het Ministerie een visie heeft m.b.t. de te volgen politiek tegenover het Middenrijk. Hij koestert gevoelens van sympathie voor de Guomintang die op dit ogenblik nog een eerder progressief profiel aanneemt in haar nationalistisch streven. Dit komt concreet tot uiting in de pogingen om contacten aan te knopen met de GMD-regering in Canton. De optie om afstand te doen van de concessie van Tianjin wordt onder Vandervelde genomen. In de onderhandelingen voor een nieuw Sino-Belgisch verdrag bespoedigt dit tegemoetkomende gebaar het bereiken van een overeenkomst.

Hij kan zonder problemen zijn soepel beleid tegenover China doordrukken op het vlak van het aanvaarden van een nieuw verdrag, de afstand van Tianjin en de toenadering tot de opkomende Guomintang, doordat de Belgische economische groepen deze toegeeflijke aanpak onderschrijven. Zowel de *Société Générale* als de *Banque de Bruxelles*, beiden vormen via dochterondernemingen de belangrijkste Belgische economische aanwezigheid in China, zijn van mening dat het creëren van Chinese goodwill tegenover België de beste stimulans is voor hun activiteiten ter plaatse. Eens het hen duidelijk wordt dat Chiang Kai-shek helemaal geen bolsjewiek is, en dat hij op het punt

staat een min of meer vaste greep te krijgen op het land, zijn de beide groepen gewonnen voor een langzame diplomatieke toenadering tot de Guomindang. Koning Albert is een zelfde mening toegedaan en steunt dan ook voluit Vanderveldes China-politiek.

Dat de steun van de economische groepen niet onbelangrijk is bij de concrete verwezenlijking van het beleid van minister Vandervelde blijkt uit de verwickelingen rond de compensatiebetalingen voor de Boxersopstand. Beide economische groepen bedisselen onder elkaar een voor hen gunstige formule. Als Vandervelde het hier niet mee eens is, de zaak nader laat onderzoeken en voorlopig weigert zijn fiat te geven aan een formele overeenkomst, doen de vertegenwoordigers van beide holdings achter zijn rug gewoon hun zin door op hun condities te onderhandelen met de Chinezen. Opvallend is dat ze hierbij kunnen rekenen op de op zijn minst passieve medewerking van de betrokken diplomaten. Eens Vandervelde minister af is, worden de onderhandelingen onder zijn opvolger geformaliseerd. Dit toont duidelijk aan dat de eerste socialistische Minister van Buitenlandse Zaken maar echt vrij is om een eigen politiek door te voeren, alleszins m.b.t. China, als hij hierbij geen gevestigde belangen tegenwerkt. Het is een fenomeen waarmee de regering Pouillet-Vandervelde ook op binnenlands vlak geconfronteerd wordt.⁵⁷

In 1963 schreef Camille Huysmans naar aanleiding van de vijftienvintigste verjaardag van het overlijden van Emile Vandervelde, het volgende over zijn periode op Buitenlandse Zaken:

“Als Minister van Buitenlandse Zaken – hij heeft het departement gevraagd om beter voor de vrede te kunnen werken – tracht hij zoveel mogelijk handels- of kulturele akkoorden, diverse overeenkomsten en verzoeningsverdragen te sluiten.”⁵⁸

57. G. VANTHEMSCHE, “De val van de regering Pouillet-Vandervelde: een ‘samenzwering der bankiers?’”, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, IX, 1978, 1-2, pp. 165-214.

58. C. HUYSMANS, Toen Vandervelde in de Kamer verscheen, *Socialistische Standpunten*, X, 1963, 5-6, p. 392.

Dit slaat in de eerste plaats op zijn inzet voor het verdrag van Locarno in oktober 1925, maar afrondend kunnen we stellen dat het zeker ook opgaat voor de casus China. Vandervelde slaagt er in een klimaat van vriendschap en toenadering mogelijk te maken tussen België en China.

Emile Vandervelde et la Chine

PAR
JENS VERMEERSCH

Résumé

Emile Vandervelde, le premier Ministre des Affaires étrangères socialiste (1925-1927), avait un point de vue idéaliste en ce qui concerne les tentatives des Chinois en vue de construire un état moderne. Durant son ministère, la politique belge envers la Chine témoigna plus qu'avant d'une vision claire. Le ministre avait de la sympathie pour le Guomintang qui, à ce moment-là, présenta un profil encore assez progressiste dans ses options nationalistes. Concrètement, ceci résulta en des tentatives de nouer des contacts avec le gouvernement Guomintang à Canton. C'est sous Vandervelde que la décision fut prise de se défaire de la concession de Tianjin. Ce geste conciliant accéléra la conclusion d'un accord durant les négociations en vue d'un nouveau traité belgo-chinois.

Vu que les groupes économiques belges souscrivaient cette façon de faire accommodante, il put mener sa politique souple envers la Chine sans aucun problème. Aussi bien la *Société Générale* que la *Banque de Bruxelles*, qui à elles deux formaient par l'entremise de filiales la présence économique belge la plus importante en Chine, étaient d'avis que la création d'une certaine sympathie chinoise envers la Belgique formait le meilleur stimulant pour leurs activités sur place. A partir du moment où il fut clair que Chiang Kai-shek n'était pas du tout un bolcheviste et qu'il était sur le point d'acquérir une emprise plus ou moins certaine sur le pays, les deux groupes furent favorables à un rapprochement diplomatique progressif avec le Guomintang. Le roi Albert était de la même opinion et soutenait pleinement la politique chinoise de Vandervelde.

Le soutien des groupes économiques n'était pas de peu d'importance pour la réalisation concrète de la politique du ministre Vandervelde; ceci apparaît lors des complications autour des paiements de compensation pour la révolte des Boxers. Les deux groupes économiques concoctèrent entre eux une formule qui leur était favorable. Vandervelde n'étant pas d'accord, il fit examiner l'affaire de plus près et refusa provisoirement de donner son fiat à un accord formel. Les représentants des deux holdings continuèrent toutefois de faire ce qui leur plaisait derrière son dos en traitant sous leurs conditions avec les Chinois. Ce qui était frappant à cet égard est qu'ils pouvaient compter dans cette affaire sur la collaboration au moins passive des diplomates concernés. Une fois que Vandervelde ne fut plus ministre, les négociations sous son successeur furent normalisées. Ceci démontre clairement que le premier Ministre des Affaires étrangères socialiste n'était vraiment libre de mener une propre politique, en tout cas envers la Chine, que quand il ne dérangeait pas d'intérêts établis. C'est un phénomène auquel le gouvernement Pouillet-Vandervelde se trouva également confronté en matière de politique intérieure.

Emile Vandervelde and China

BY

JENS VERMEERSCH

summary

Emile Vandervelde, the first socialist Minister of Foreign Affairs (1925-1927) has an idealistic view of the Chinese attempts to establish a modern state. During his term of office the Belgian policy towards China appeared to be of a clearer insight than used to be. The Minister showed some sympathy for the Guomindang, at that time rather progressive in its nationalistic aspirations. The attempts to establish contacts with the GMD-government in Canton illustrate this. The option to renounce the Tianjin concession is being taken during Vandervelde's term. This compliant gesture forwards the negotiations concerning a new Sino-Belgian treaty.

His flexible policy towards China raises no problems as it is being underscribed by the Belgian economic powers. Both the *Société Générale* and the *Banque de Bruxelles* – through subsidiary companies these make out the main part of the Belgian economic relations with China – are convinced that creating some Chinese goodwill towards Belgium is the best stimulation for their activities on the spot. Once they realize that Chang Kai-shek is no Bolshevik at all, and that he is about to get some grip on the country, both groups agree to a slow diplomatic approach to the Guomindang. King Albert shares this conviction and lends full support to Vandervelde's China-policy.

The complications over the compensatory payments for the Boxer upraisal show out that support by the economic powers is not superfluous for the practical realization of Minister Vandervelde's

policy. Both economic groups decide among themselves over a strategy that is advantageous for them. Vandervelde disagrees, starts an investigation over the matter, and withholds his consent to a formal agreement, but the agents of both holdings continue negotiating on their own terms with the Chinese, thereby simply ignoring the Minister. It is striking that this goes with the participation, if only passive, of the involved diplomats. After Vandervelde's term, the negotiations are being formalised. This shows clearly that the first socialist Minister of Foreign Affairs is only free to lead his own policy – for what concerns China – when this does not alter vested interests. A phenomenon that soon would also become familiar to the Pouillet-Vandervelde government on the homefront.